

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Хандагайтинская средняя общеобразовательная школа» Овюрского района

СОГЛАСОВАНО

Рук. Точки роста

Ю. С. Донгак Ю. С.

от «31» 08 2023 г.

А. В. Монгуш А. В.

Приказ № 1
от «31» 08 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

внеурочной деятельности

„Чулуму утурлар“

Класс: 4, всего 34 часов в год

Учитель: Донгак Саймак Юсовна

Хандагайты - 2023

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

4-кү класска «Улусчу ужурлар» деп класстан дашкаар курсту өөредириниң ук программазын дараазында ундезин документиленге даянып кылган:

1. 2009 чылдың июнь 10-да унген Федералдыг курунениң ооредилге стандарттары дужаал №373, чаа оскерилгелер база эдилгелернин дужаалы 31.12.2015г № 1576 (ред. От 06.10.2009г № 373).
2. Тыва Республиканын эртем болгаш ооредилге яамызынын бадылааны регионалдыг базистиг ооредилге планы № 953/д-1, 13.10.2011 ч
3. 1-4 класстарга шенелделиг өөредилге – номчулга ному «Улусчу ужурлар» Автору Г.Д. Сундуй. Кызыл 2004.
4. Хандагайты ортумак школазының ундезин ооредилге программазы
5. Хандагайты ортумак школазының 2023-2024 ооредилге чылының ооредилге планы.
6. Хандагайты ортумак школазының ажылчын өөредилге программаларын тургузуп болгаш ажылдап кылырының дуруму №80а 31.08.2020

Улусчу педагогика амгы национал школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажыл-чорудулгазының кол үндезинин тургузуп, ниити өөредилге системаларында чаа угланышкын, тускай быжыг турушту ээлеп турар. Чоннуң чаагай чаңчылдары, сагылга ёзулалдары, ужурлары улусчу педагогиканың кол өзээн тургуспушаан, өзүп оар салгалдың кижизидилгезиниң депшилгелиг аргаларын байлакшыдып турар. Улусчу педагогиканың идеялары, байлак дуржулгазы болгаш аргалары өг-бүле кижидилгезинде, ада-иелер ортузунда тарап нептерээн.

Программаның кол угланышкыны дараазында сорулгаларны чедип алырынче угланган:

- а) Торээн чурт, торел чон, аймак торел, хан торээн, чоок торелдер дээн чергелиг билиглери ооредир.
- б) Уругларны торээн чурттунга, чонунга ынак болурунга кижизидери.
- в) Тываның, Россияның база янзы-бүрү чоннарның ёзу-чаңчылдары, улусчу байырлалдары-биле уругларны таныштырар;
- г) Делегейнин чамдык чоннарынын тоолдарын, ырларын, байырлалдарын ооредип уругларнын сонуургалын оттурар.
- д) Төрээн чурту – Тывазынга, Россияга ынаа болгаш чоргааралы. Ооң бойдузунга дириг амытаннарынга, үнүштеринге, арга-арыынга сагыш-човангыр, хумагалыг хамаарылгазы болгаш сагыыр ужурлары.
- е) Башкыларнын, оореникчилернин, ада-иенин дузазы-биле торээн чуртунга, торел чонунга хамаарышкан материалдарны чыыр, дилеп тывар, амыдыралга ажыглаар.

Өөреникчилерниң шингээди алыр билиглеринге, мергежилдеринге болгаш чаңчылдарыңга кол негелделер.

4-ку классты доозуп турар өөреникчилерниң билип алыр ужурлуг чүүлдери:

- тыва улустун ёзу-чаңчылдарны, сагылгаларны билири;
- торээн чуртунун дугайында билиглерни шингээди алыры;
- делегейнин чамдык чоннарынын ажил-агыйын, чер – чуртун, культуразын ооренири;
- Уругларны бодунун чонунга узел-бодалдарыңга, ужур-чанчылдарыңга дууштур кижизидер.

4-ку класстың доозукчуларының билиглерни шингээди алырының аргалары:

- чаңчылдар, сагылгаларны анаа-ла ёзу барымдаалап эвес, а оларның ужур-утказын хандыр билип алыр.
- боттарының аразында хүндүткелдиг, чазык-чаагай чугаалажыр.
- Боттарынын нациязыңга чоргаарланып, тыва дылын хундулеп билири.
- Оске чон аразыңга эвилен-ээлдек,ук- чоннун ёзу чанчылдарын хундулээри, сагыыры.
- Улустун аас-чогаалыңга дайанып алгаш, торээн черинге тураскааткан шулуктерни, кожамыктарны, чечен-чугааларны дилеп тып, проектилерни кылыр.

«Улусчу ужурлар» программаның шингээткенинин планнаттыңган туннелдери :

- Билип алган билиглерин , чоннун ажыглап чораан улегерин херек кырында амыдыралга ажыглаары.
- Школа иштинге эртип турар моорейлерге ажыглап киржири.

Личностуг (бот-тускайлан онзагайы)

Уругларныё сагыжы ак , угаан-медерели сайзырангай , топтуг-томаанныг аажы-чаны хевирлеттинер.

Чоннун сагып чораан чаагай чанчылдарын унелеп билер , ону сагып , амыдыралга ажыглап шыдаар кижиде болуп кижизиттинер.

Дыл – домаа , аажы-чаны , сеткил – сагыжы ак , ажык , биче сеткилдиг , дузааргак , хундулээчел уруг хевирлеттинер.

Метапредметтиг туннелдер.

- Чугаалажып турар кижизин дыннап билер, чугааны кылып шыдаар, кижиде бурузу бодунга хамаарышкан бодалдыг , ону илередир эргелиг деп чуулду билип , унелеп билиринге белен.

- Бодунун бодалын илередип , ол дээш туржуп шыдаар узел-бодалдыг болуру;
- Сорулганы салгаш, ону чедип алырынын аргаларын тодарадып шыдаары ;
- Бодунун болгаш долгандыр турар кижилернин аажы-чанын шын унелеп билири.

Предметтиг (эртемге хамаарыштыр) туннелдер.

- Уругларны чугаа культуразынга болгаш чугаалажып билиринге ооредир.
- Улустун чаагай чанчылдарын сеткилинден хундулээр , сагып билир , тайылбырлап билир , оске улуска дамчыдып чоруур кылдыр ооренген.
- Болушкуннарны бодамчалыг сайгарылгага даянып , дамчыдып билир.

Календарь-тематиктиг планнаашкын

№	Шагы	Тема	Сорулгалары	Планнаттыг туннелдер	Эрттирер хүнү	
					план	факт
Чонум-чоорган, хойум-хойлен. (34 ш)						
1	1	Тоогу билбес – тоорээр. Торел билбес – турээр.	Торээн, торел чон, аймак торел дээн чергелиг билиглерни ооредир.	Ада-огбелеривистин торээн черинге ынаан, бойдузунга хумагалыын, эп-найыралдыг чурттап чораанын коргузер.		
2	1	Тыванын ыдык демдектери	Уругларны Тыванын ыдык демдектери-биле таныштырар. Торээн чуртунун дугайында билиглерин делгемчидип байыдар.	Тыванын символдарын чуруп коргузер.		
3	1	Торээн чурт – тыва чер. Тыва чон.	Тыва чурту- мээн-не чуртум, Тынып чорда хостуг чуртум. Кол утказын билип алыры.	Чүгле кады төрээн кижилерин эргим кылдыр адаар эвес, а оларга кандыг-бир байдалда чымчак сеткил күзеп, хүндүлээри		
4	1	Тыванын ыдык ырызы	Ырны чүгле дыңнаар эвес, а ону медресеп, чүнүң дугайында бижээнин өөреникчилерге чедирер	Ырнын кол утказынга ундезилеттинген шынарларын		

				илереди билири.		
5	1	Оске чоннарнын аас-чогаалы.	Оларнын культуразын, аас-чогаалын ооренир.	Номчаан шулуунун утказын дамчыдып билири.		
6	1	Моол улутун тоолу «Эртемниг оол»	Моол улустун аас-чогаалын ооредири.	Тоолдарны номчуур		
7	1	Орус улустун тоолу «Дилги биле Дуруяа»	Орус улустун аас-чогаалын ооредири	Тоолдарны номчуур		
8	1	Орус улустун тоолу «Репка»	Орус улустун аас-чогаалын ооредири	Тоолдарны номчуур		
9	1	Проект «Мээн Тывам»	Тыванын 100 чыл байырлалынын тоогун билип алыры	Материалдарны чыыр.		
10	1	Бугу делегей байырлалдары	Бугу делегей байырлалдарын уругларга билиндирери	Байырлалдарга идекпейлиг киржири		
11	1	Россия Федерациязынын хоойлужуткан байырлалдары	Россияда кандыг хоойлужуткан байырлалдарын ооредир	Россияга хоойлужуткан байырлалдарны билип алыры		
12	1	Тыва Республиканын хоойлужуткан байырлалдары	Тывага хоойлу ёзугаар эрттип турар байырлалдарны ооредир.	Тыванын кол байырлалдарын билип алыр		
13	1	Кызаа байырлалдар	Болук аайы-биле профессионал байырлалдарны демдеглээринин хевирлерин билиндирер.	Башкыларын, ада-иелерин хундулээри.		
		Хуу байырлалдар	Ог-булеге хамаарышкан онзагай байырлалдарын эн-чоок улустары – биле байырлаарыга чуу хамааржырын ооредир.	Ог-булезинге, бодунун чоок кижилеринге бот хамаарылгазы.		
14	1	Шажынчы байырлалдар.	Сарыг шажыннын ооредиинин ажык-дуказын уругларга билиндирер.	Устуу-Хурээнин чуруктарын дилеп тывар.		

		Улусчу байырлалдар.	Делегейнин чоннары бот тускайлан байырлалдарлыг, тускай сагылгаларлыг, уjurларлыг деп чуулду ооренир.	Солун сеткууден улусчу байырлалдарны номчуур.		
15	1	Шагаа. Фильм – «Шагаа»	Тыва чоннун ыдык байырлалынын сагыгларын, чанчылдарын ооренир.	Чоннун сагылгалары, чудулгелери		
16	1	Проект “Мээн ынак байырлалым”	Тыва чоннун байырлалдарын тогузун ооренир.	Ынак байырлалынын дугайында медээни дамчыдар.		
17	1	Хакас улустун чаа чыл байырлалы (Чыл пазы)	Хакас чоннун ёзу-чанчылдарын ооредир.	Айтырыгларга харыы		
		Хакас улустун тарак дою (тун пайрам)	Хакас чоннун йорээлдерин ооредир.	Йорээлди шээжилээр		
18	1	Чуваш улустун чаа-чыл байырлалы (сурхури)	Чуваш улустун чаа-чыл байырлалында эттирер чанчылдарын билиндирер.	Чижек айтырыгларга харыы.		
19	1	Христиан байырлалдар (Масленица, пасха, торелдер хуну, рождество хуну)	Кышты удээринин болгаш часты уткуурунун байырлалы деп чуулду уругларга билиндирер.	Фото чуруктар белеткээр.		
20	1	Грузин улустун виноград байырлалы (ртвели)	Виноградтын тывылган тогузун билинлирер	Ном а 124.		
21	1	Узбек улустун байырлалы (ховен байырлалы)	Ховен дужудунун ажаалдазын билиндирер.	Шолде ховен деп чурук чуруур.		

22	1	Кыргыз улустун байырлалы (манас)	Кыргыз чоннун тогузун чанчылдарын чудулгезин ооредир.	Кыргыз тоолдар номчуур.		
23	1	Якут (Саха) улустун байырлалы (олонхо)	Тоол ыдарынын дурумнерин билиндирер.	А 130 номчуур		
24	1	Молдаван улустун байырлалы (маланка)	Молдав улустун чаа-чыл байырлалынын эртиреринин чурумун билиндирер.	Чаа-чыл уткуурунун байырлалдарынын чуруктарын чуруур.		
25	1	Ортаакы Азия чоннарынын чаа чыл байырлары (Навруз)	Чаа-чыл байырлалынын эртитреинин чанчылдарын билип алыры.			
26	1	Студентилер байырлалы (татьянанын хуну)	Студентилер биле ужуражылга			
27	1	Сонгу чук улунун байырлалы (хун уткулгазы)	Байырлалдын онзагай талаларын ооредир.	А 134 номчуур.		
28	1	Ортаакы Азия чоннарынын байырлалы (тюльпаннар байырлалы)				
29		А.Болат-оол «Мээн Тывам эргизинзе»	Тывага келген аалчыларнын ужуралдары	Солундан дилеп тывар ажыл		
30-31	2	Проект «Тыванын чону»	Тыва 100 чыл. Кызыл хоорайнын тургустунган тогузун ооредир.	Демир – ужук шенелдези. Шуруктер		
32-	2	Альбом «Бистин		Альбом кылыр		

33		Тыва»			
34	1	Туннел кичээл.	Торээн чурттунун тоогузун хандыр ооредир.		

Программанын ресурстуг хандырылгазы

1. Улусчу ужурлар 3-4 класстарга . Г.Д. Сундуй «Кызыл» - 2003г.
2. Самбу И.Ч., Самбу М.Д. Тыва чоннун бурунгу ажил-агыйы, амыдыралы. – Кызыл, 2004.-80с.
3. Маннай-оол М.Х. Тыва улустун чанчылдары болгаш езулалдары. – Кызыл, 1991.
4. Хадаханэ М., Саган-оол О. Тувинские пословицы и поговорки. – Кызыл, 1966.
5. Орус-оол С.М., Чакар Р.С. Матпаадыр. – Кызыл: УАЧ ТНЧ, 2006.
6. өөредилге-техниктиг херекселдер;
7. компьютер;
8. мультимедийлиг проектор
9. экран